

UDK: 37.013.42

Daniyor TADJIYEV,
Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: tamerlantemur06@gmail.com

FarDU professori, p.f.d N.Temirov taqrizi asosida

SOCIO-PEDAGOGICAL ROLE OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN DEVELOPING THE LEGAL CULTURE OF RURAL YOUTH

Annotation

This article analyzes the socio-pedagogical role of educational institutions in the development of legal culture among rural youth. Legal culture is considered one of the key factors in the development of society and the formation of civil society. The article highlights the pedagogical essence of legal culture and examines the role of educational institutions in shaping the legal awareness of young people. The importance of cooperation between educational institutions, families, and local communities in the process of legal education is emphasized. The study also discusses the effectiveness of modern pedagogical technologies in developing legal culture among youth.

Keywords: legal culture, legal education, rural youth, educational institutions, socio-pedagogical activity, legal awareness, civic responsibility, pedagogical technologies.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В РАЗВИТИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СЕЛЬСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В данной статье анализируется социально-педагогическая роль образовательных учреждений в развитии правовой культуры сельской молодежи. Правовая культура рассматривается как один из ключевых факторов развития общества и формирования гражданского общества. В статье раскрывается педагогическая сущность правовой культуры и исследуется роль образовательных учреждений в формировании правосознания молодежи. Подчеркивается важность сотрудничества образовательных учреждений, семьи и местных сообществ в процессе правового воспитания. В исследовании также обсуждается эффективность современных педагогических технологий в развитии правовой культуры у молодежи.

Ключевые слова: правовая культура, правовое воспитание, сельская молодежь, образовательные учреждения, социально-педагогическая деятельность, правосознание, гражданская ответственность, педагогические технологии.

QISHLOQ YOSHLARINING HUQUQIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM MUASSASALARINING IJTIMOY-PEDAGOGIK ROLI

Annotatsiya

Mazkur maqolada qishloq yoshlarining huquqiy madaniyatini rivojlantirishda ta'lim muassasalarining ijtimoiy-pedagogik roli ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Huquqiy madaniyat jamiyat taraqqiyoti va fuqarolik jamiyatini shakllantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq hududlarida yashovchi yoshlarning huquqiy bilim darajasini oshirish dolzarb pedagogik muammolardan biridir. Maqolada huquqiy madaniyat tushunchasining pedagogik mohiyati yoritiladi. Shuningdek, yoshlarning huquqiy ongini shakllantirishda ta'lim muassasalarining roli asoslab beriladi. Ta'lim jarayonida huquqiy tarbiya vositalaridan samarali foydalanish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: huquqiy madaniyat, huquqiy tarbiya, qishloq yoshlari, ta'lim muassasalari, ijtimoiy-pedagogik faoliyat, pedagogik jarayon, huquqiy ong, fuqarolik mas'uliyati, huquqiy bilim, pedagogik texnologiyalar, yoshlar tarbiyasi, ijtimoiy institutlar, ma'naviy tarbiya, ijtimoiy muhit, ta'lim tizimi.

Kirish. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti yosh avlodning ma'naviy, huquqiy va ijtimoiy jihatdan yetuk bo'lib shakllanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, qishloq hududlarida yashovchi yoshlarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, huquqiy ong darajasi va qonunlarga hurmat bilan qarashini ifodalovchi muhim ijtimoiy hodisadir.

Pedagogika fanida huquqiy tarbiya yoshlarning fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim tarbiyaviy jarayon sifatida qaraladi. Mashhur pedagog A.S. Makarenko tarbiya jarayonida jamiyat talablariga mos shaxsni shakllantirish zarurligini ta'kidlab, "tarbiya – bu shaxsni jamiyat hayotiga faol tayyorlash jarayonidir" deb ta'kidlagan[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Qishloq o'quvchi yoshlarida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirish muammosi pedagogika fanida keng o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar mazkur jarayonning nazariy va amaliy asoslarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogika nazariyasida tarbiya jarayonining ijtimoiy mohiyatini chuqur tahlil qilgan olimlardan biri A.S.Makarenko hisoblanadi. Uning "Pedagogik poema" asarida jamoa orqali tarbiyalash g'oyasi ilgari surilib, shaxsni ijtimoiy muhitda shakllantirish masalalari yoritilgan. V.A.Suxomlinskiyning "Bolalarga qalbimni beraman" asarida esa shaxs tarbiyasida insonparvarlik, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va individual yondashuv muhim o'rin egallashi asoslab berilgan. K.D. Ushinskiy o'zining "Inson – tarbiya predmeti sifatida" asarida tarbiya jarayonining ilmiy asoslarini ishlab chiqib, shaxs

kamolotida ijtimoiy muhit, milliy qadriyatlar va ta'limning o'zaro bog'liqligini asoslab bergan.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida yosh avlodni ma'naviy barkamol, huquqiy jihatdan yetuk va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Muallif huquqiy madaniyatni jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida baholab, yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanini ta'kidlaydi. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish jarayoni shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning ijtimoiy faolligini oshirish hamda jamiyatdagi huquqiy munosabatlarni ongli ravishda anglashiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mazkur jarayonni samarali tashkil etishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, ijtimoiy muhit ta'siri hamda ma'naviy-axloqiy tarbiya omillarining o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda pedagogik tahlil, qiyosiy tahlil, kuzatuv hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida pedagogika, psixologiya va huquq sohasidagi ilmiy manbalar o'rganildi. Shuningdek, qishloq hududlaridagi ta'lim muassasalarida huquqiy tarbiya jarayonining amaliy tajribasi tahlil qilindi.

Qishloq yoshlarining huquqiy madaniyatini rivojlantirishda ta'lim muassasalari muhim ijtimoiy-pedagogik markaz sifatida faoliyat yuritadi. Jamiyat taraqqiyoti yosh avlodning ma'naviy, huquqiy va ijtimoiy jihatdan yetuk bo'lib shakllanishi bilan uzviy bog'liqdir. Ayniqsa, qishloq hududlarida yashovchi yoshlarning huquqiy bilimlari va huquqiy ongini rivojlantirish masalasi bugungi kunda dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida qaralmoqda. Chunki qishloq hududlarida ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, axborotga kirish imkoniyatlari va huquqiy ta'lim darajasi ayrim hollarda shaharlarga nisbatan farq qilishi mumkin. Shu sababli ta'lim muassasalari yoshlarning huquqiy madaniyatini shakllantirishda yetakchi ijtimoiy institut sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Huquqiy madaniyat shaxsning huquqiy bilimlari, huquqiy ong darajasi, qonunlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi hamda huquqiy normalarga amal qilish madaniyatini o'zida mujassam etgan murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisadir. Shaxsning huquqiy madaniyati jamiyatning umumiy madaniy darajasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois ta'lim tizimida huquqiy tarbiya jarayonini samarali tashkil etish yosh avlodni ijtimoiy hayotga tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi.

Maktab, akademik litsey, kollej va oliy ta'lim muassasalari yoshlarning huquqiy bilimlarini oshirish, ularni qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida huquqiy bilimlarni o'rgatish nafaqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, balki yoshlarning huquqiy ongini shakllantirish, ularni jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etishga tayyorlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, qishloq hududlarida ta'lim muassasalari yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish orqali ularning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Pedagog olim V.A.Suxomlinskiy tarbiya jarayonida shaxsning ma'naviy va huquqiy kamolotiga alohida e'tibor qaratib, "tarbiya – inson qalbini shakllantirish san'atidir" deb ta'kidlagan[2]. Ushbu fikr huquqiy tarbiya jarayonining ham inson qalbiga ta'sir etuvchi murakkab pedagogik jarayon ekanini ko'rsatadi. Chunki huquqiy madaniyat faqatgina qonunlarni bilish bilan emas, balki ularga ongli ravishda amal qilish orqali shakllanadi. Shu sababli pedagoglar yoshlarning

huquqiy bilimlarini oshirish bilan bir qatorda ularning huquqiy ongini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratishlari zarur.

Shaxsning huquqiy madaniyatini shakllantirish jarayonida ijtimoiy muhit ham muhim rol o'ynaydi. Oila, mahalla, ta'lim muassasalari hamda boshqa ijtimoiy institutlar yoshlarning huquqiy tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Bu borada pedagog K.D. Ushinskiy tarbiyaning jamiyat bilan uzviy bog'liqligini alohida ta'kidlab, shaxs kamolotida ijtimoiy muhitning katta ta'siri borligini ko'rsatib o'tgan[3]. Demak, yoshlarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish jarayonida ta'lim muassasalari ijtimoiy muhit bilan hamkorlikda faoliyat yuritishi zarur.

Qishloq hududlarida yoshlarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega. Birinchidan, qishloq yoshlarining ijtimoiy faolligi ko'pincha mahalla va jamoat tashkilotlari faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Ikkinchidan, qishloq hududlarida yoshlarning huquqiy bilimlarini oshirish uchun ta'lim muassasalari tomonidan tashkil etiladigan turli ma'rifiy tadbirlar muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, qishloq yoshlarining huquqiy madaniyatini rivojlantirish jarayonida pedagoglar va mahalla faollarining hamkorligi muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy pedagogika nazariyasida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi huquqiy tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Pedagog Sh.A. Amonashvili ta'lim jarayonida shaxs erkinligi va hurmat tamoyillari muhim ahamiyatga ega ekanini ta'kidlaydi[4]. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayonida har bir o'quvchining shaxsiy qiziqishlari, ehtiyojlari va ijtimoiy tajribasi hisobga olinishi zarur. Bu esa yoshlarning huquqiy bilimlarini yanada chuqurroq o'zlashtirishga imkon yaratadi.

Huquqiy tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, munozara usullari, treninglar va loyiha faoliyati yoshlarning huquqiy bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda ularni huquqiy muammolarni tahlil qilishga o'rgatadi.

Yoshlarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish jamiyat barqarorligi uchun muhim omil ekanini ta'kidlab, huquqiy madaniyatni yuksaltirish jamiyat taraqqiyotining muhim sharti ekanini qayd etgan[5]. Shu sababli mamlakatimizda yoshlarning huquqiy bilimlarini oshirishga qaratilgan turli dasturlar va loyihalar amalga oshirilmoqda.

Ta'lim muassasalari qishloq yoshlarining huquqiy madaniyatini rivojlantirish uchun turli pedagogik usullardan foydalanadi. Jumladan, huquqiy seminarlar, davra suhbatlari, interfaol mashg'ulotlar, huquqiy treninglar, debatlar hamda huquqiy viktorinalar yoshlarning huquqiy bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday tadbirlar yoshlarning huquqiy masalalarga nisbatan qiziqishini oshiradi hamda ularning ijtimoiy faolligini rivojlantiradi.

Shuningdek, ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan huquqiy klublar va yoshlar tashkilotlari ham yoshlarning huquqiy madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bunday tashkilotlar orqali o'quvchilar turli huquqiy masalalar bo'yicha fikr almashish, muammolarni muhokama qilish hamda o'z huquqlarini himoya qilish ko'nikmalarini egallaydilar.

Umuman olganda, qishloq yoshlarining huquqiy madaniyatini rivojlantirishda ta'lim muassasalari, oila va mahalla hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bu hamkorlik yoshlarning huquqiy bilimlarini oshirish bilan bir qatorda ularning ijtimoiy mas'uliyatini ham shakllantiradi. Natijada

yoshlar jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan yetuk shaxs sifatida shakllanadi.

Shu tariqa, ta'lim muassasalari qishloq yoshlarining huquqiy madaniyatini rivojlantirishda ijtimoiy-pedagogik markaz sifatida muhim rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida huquqiy tarbiyani samarali tashkil etish yoshlarning huquqiy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish hamda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, qishloq yoshlarining huquqiy madaniyatini rivojlantirish zamonaviy pedagogika fanining eng dolzarb va muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Huquqiy madaniyat shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy faolligi, fuqarolik pozitsiyasi hamda qonunlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishini shakllantiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Yoshlarning huquqiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi ularning jamiyat hayotidagi mas'uliyatini oshiradi, shuningdek, huquqiy normalarga ongli ravishda amal qilishga yordam beradi. Shu nuqta nazardan, ta'lim muassasalari yosh avlodning huquqiy madaniyatini shakllantirish jarayonida yetakchi ijtimoiy institut sifatida muhim rol o'ynaydi. Ta'lim tizimida huquqiy tarbiyani samarali tashkil etish yoshlarning huquqiy ongini rivojlantirish, ularni ijtimoiy hayotga faol tayyorlash hamda fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ayniqsa, qishloq hududlarida yashovchi yoshlarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish alohida pedagogik yondashuvni talab etadi. Chunki qishloq yoshlarining huquqiy bilim darajasi ko'pincha ijtimoiy muhit, ta'lim imkoniyatlari hamda axborot manbalariga kirish darajasi bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Shu sababli ta'lim muassasalari yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish jarayonida mahalla, oila hamda boshqa ijtimoiy institutlar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishi zarur. Bunday hamkorlik yoshlarning huquqiy madaniyatini shakllantirish jarayonining samaradorligini oshiradi hamda ularning jamiyat hayotidagi ijtimoiy faolligini kuchaytiradi.

Pedagoglarning huquqiy tarbiya jarayonidagi faoliyati ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ular yosh avlodga nafaqat huquqiy bilimlarni yetkazish, balki qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalash, fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini tushuntirish vazifasini bajaradilar. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash huquqiy tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar, munozaralar, treninglar, amaliy mashg'ulotlar hamda loyiha asosidagi ta'lim yoshlarning huquqiy bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Bunday yondashuv

yoshlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va ularni huquqiy muammolarni tahlil qilishga o'rgatadi.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagi tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, qishloq o'quvchi yoshlarida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Huquqiy madaniyat yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish hamda jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish ularning nafaqat o'z huquq va majburiyatlarini anglashiga, balki ijtimoiy jarayonlarda faol va ongli ishtirok etishiga ham zamin yaratadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar, amaliy mashg'ulotlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, debatlar va loyiha asosidagi ta'lim usullari o'quvchilarning huquqiy bilimlarini mustahkamlashda yuqori samaradorlikka ega. Bunday yondashuv o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularni huquqiy muammolarni tahlil qilish hamda asosli qarorlar qabul qilishga o'rgatadi.

Shuningdek, qishloq hududlarida huquqiy madaniyatni rivojlantirish jarayoni ijtimoiy muhit bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu jarayonda oila, maktab va mahalla institutlarining o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu hamkorlikni kuchaytirish orqali yoshlarning huquqiy tarbiyasini yanada samarali tashkil etish mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Qishloq maktablarida huquqiy tarbiya jarayonini takomillashtirish maqsadida maxsus metodik dasturlar va o'quv qo'llanmalar ishlab chiqish zarur.

Ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni, xususan, interfaol va loyiha asosidagi ta'lim metodlarini keng joriy etish lozim.

O'quvchilarning huquqiy savodxonligini oshirish uchun huquqiy treninglar, seminarlar va amaliy mashg'ulotlarni muntazam tashkil etish maqsadga muvofiq.

Oila, maktab va mahalla hamkorligini kuchaytirish orqali huquqiy tarbiya jarayonini kompleks tashkil etish zarur.

Pedagog kadrlarning huquqiy kompetentligini oshirishga qaratilgan malaka oshirish kurslarini yo'lga qo'yish lozim.

Xulosa qilib aytganda, qishloq o'quvchi yoshlarida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirish uzluksiz, tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Mazkur jarayonni samarali tashkil etish orqali jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish, fuqarolik jamiyatini mustahkamlash hamda yoshlarni ijtimoiy faol va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalash mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Makarenko A.S. Pedagogik poema. – Moskva: Pedagogika, 1988.
2. Suxomlinskiy V.A. Bolalarga qalbimni beraman. – Moskva: Pedagogika, 1977.
3. Ushinskiy K.D. Inson – tarbiya predmeti sifatida. – Moskva: Pedagogika, 1988.
4. Amonashvili Sh.A. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1996.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.